

טעון כלי אחר לקבלת הדם), וממילא אם נכנס לקודש כשהוא בצואר פסול, ואם נשפך הוי כנשפך מן הכלי, או שמא נידון כצואר בבהמה ואם נכנס להיכל לא נפסל ואם נשפך על הרצפה – פסול. ולפי זה יוצא שדם העוף שניתן בכלי ונכנס פנימה, כמוהו כדין דם שנכנס בצואר, ממה נפשך; לפי הצד שהצואר דינו ככלי – הרי בשני האופנים שנכנס נפסל. ולפי הצד שהצואר אינו ככלי ודומה לבהמה שנכנסה בדם שבצוארה שכשר, הרי לפי צד זה הקפידה תורה על צואר דוקא ואם ניתן בכלי – כבר נפסל, ושוב אינו נפסל מצד הכנסתו לקודש. ובוה מיושבת הערת הקרן-אורה ממשמעות הסוגיא דלעיל (יא). שחטאת העוף שנכנס דמה לפנים – היינו בעיא דר' אבין, והלא ר' אבין הסתפק בשנכנס בצוארה ולא בשנכנס בכלי, אך להאמור היינו הך.

תיפוק לי דהא אפסיל לה באויר כלי? – אמר רב הונא בריה דרב יהושע: במדביק כלי בצוארה' – ואף על פי שכשיצא הדם מן העוף אל הבגד שוב אינו ראוי להזאה, ואפילו אם ימצא אותו להחזירו לצואר, אינו מועיל – שמסתבר שאין הצואר ככלי שרת לענין זה ולא שייך בו חזרה [שאם כן נשפך על הרצפה גם כן יחזירנו לצואר] – אעפ"כ הוצרך הכתוב למעט חטאת העוף מכיבוס, שהרי הפסול בא בבת אחת עם ההתזה על הבגד, ומסקנת הסוגיא להלן (גג). שבאופן כזה טעון כיבוס. ואפשר שגם לפי הצד שכשהפסול וההתזה באין כאחת – אינו טעון כיבוס (וכן פסק הרמב"ם), כאן שלא פירש הבגד מן הצואר, סוחטו והדם כשר (עפ"י חזון איש זבחים כב), ד. וע"ע בחדושי הנצי"ב והגר"ז"ס). לפי מה שכתב בסוף שכל זמן שהבגד לא פירש מן הצואר, סוחטו לצואר וכשר להזאה, יש ליישב מה שקשה לכאורה מדוע הוצרכו להעמיד במדביק, הלא מלשון הגמרא נראה שכל השאלה היתה רק משום שנפסל ב'אויר כלי', ואם כן אפשר להעמיד כשניתו על הבגד מצידו או מתחתיו, שלא הגיע מעולם לאוירו'. [ונראה הטעם שאויר גרידא לא פסל את הדם רק אויר כלי (וכבר תמה הגרעק"א בדבר, אלא שהוא ז"ל תמה על לשון רש"י, ולכאורה כן משמע מלשון הגמרא. וצ"ע), שהרי לעולם ההזאה עוברת באויר למזבח, ולכך הקשו רק משום שלפני שנגע הדם בבגד, הגיע לאויר שמעליו וכבר נפסל בטרם נגע בו]. אך לפי הנוכח נראה, שבאופן זה הלא נפסל הדם בבת אחת עם הגעתו לבגד ובאנו לספק דלהלן – לכך אמרו שהדביק הבגד, שאז לא נפסל כלל. ובספר הר צבי כתב שגם אויר שמתחת הכלי נחשב כאויר כלי כשזורק מלמטה, כיון שסופו לנוח בכלי. ולפי האמור אין צורך בחידוש זה.

דף צג

'ניתו על בגד טמא מהו'. אף לפי מה שאמרו לעיל שכל דם שהותו על הבגד ואספו – נפסל להזאה, ואם כן הלא מוכח שלעולם דנים לפי מצבו רגע לפני הגעתו לבגד, עדיין יש מקום להסתפק שמא זה רק כשהפסול נובע מכך שניתו על הבגד וטעון כיבוס, אבל כאן שנפסל מצד אחר, על ידי טומאת הבגד, יש מקום לומר שאינו טעון כיבוס (ע' בשפת אמת; אור שמח מעשה הקרבנות ה, ט). בזה יש לישב מה שמבואר בשבועות טו ובחדושי הרשב"א, למ"ד שתי תודות שהיו מקדשים בהן תוספת העיר והעזרה, היו מהלכות זו אחר זו והחיצונה היתה נשרפת שהרי עדיין לא נתקדשה התוספת. ואעפ"י שתורה פסולה אינה מקדשת, כאן שהפסול בא כאחד עם הקידוש שפיר דמי. והרי בסוגיתנו מבואר שעיקרון זה שנוי במחלוקת – אך להנ"ל י"ל שבכל מקום שכן היא מצוותו ואי אפשר בלאו הכי, אין לחוש, וכמו בדם חטאת כשר שהותו הבגד אעפ"י שנפסל מיד בהגיעו, דהכי אמר רחמנא, משא"כ בפסול מתלוה.

ע' עוד בספרים הנ"ל ובשאר מפרשים שנשארו ונתנו לישב הסוגיא לפי השיטות שדם קדשים אינו מקבל טומאה כלל (וכמוש"פ הרמב"ם הל' פסוה"מ א, לו. וע"ע בפירושו המשנה פסחים פ"ז). וע"ע: עמודי אור ע; אבני נזר או"ח כב, ז-ח; אבל האזל ואור שמח מעה"ק ח, ג; קהלות יעקב זבחים לה; אבי עזרי (חמישאה) פסוה"מ שם; חזון יחזקאל תוספתא י, ה.

'פלוגתא דר"א ורבנן אליבא דרבה וכדקא מתריץ אביי...' – אין מובן הלשון 'אליבא דרבה', הלא לכאורה הכל מסתמך על דברי אביי. ואמנם רש"י (בד"ה רבי אלעזר) פירש שאביי לא נחלק על רבו אלא דן לפניו ורבו הודה לו, מכל מקום עדיין צריך באור לשם מה הוזכר רבה.

ונראה שרבה הוא זה שאמר שדברי רבי אלעזר שנויים במחלוקת תנאים, ורבנן פליגי עליה [אלא שבתחילה סבר שנחלקו בפלוגתת רבי עקיבא וחכמים, ואביי דן לומר שנחלקו במחלוקת אחרת, והודה לו רבה]. והוא שאמר רב חסדא לרמי בר חמא, ספקתך תלוי בפלוגתא דר"א ורבנן אליבא דרבה.

'שהרי נדה מזין עליה'. מכאן כתב הרא"ש (בע"ז עה) להוכיח שיש הכשר ותיקון לחצאים, שהרי רואים שאעפ"י שהיא טמאה בטומאה אחרת, מועילה ההזאה לטומאת מת שבה. וכמו כן כלי הבלוע מאיסור שנלקח מן הנכרי, אפשר להטבילו אף אם עדיין לא הגעילו מן האיסור שבו – שיש הכשר לחצאין. [וכמה ראשונים חולקים וסוברים שצריך תחילה להגעילו, שכן משמע סדר הכתובים].

'ר"א בשיטת ר' עקיבא רבו אמרה' – היינו ר' אלעזר בן שמוע, שהיה תלמידו של ר' עקיבא (ע' ביבמות סב: ולהלן קי:). אבל רבי אליעזר בן הורקנוס [שהוא 'רבי אליעזר' סתם] – רבו של ר' עקיבא היה ולא תלמידו [והוא סובר הזאה אינה שיעור, לרבא לעיל פ] [יד דוד ועוד].

'ובהא פליגי, דר' עקיבא סבר כמונח דמי ורבנן סברי לאו כמונח דמי' – יש שכתבו שר' עקיבא לשיטתו (בריש פ"ק דשבת) ש'קלוטה כמי שהונחה דמי' (ע' בפירושו המשנה להרמב"ם, ובא"ר פרה פ"י). ואמנם תמחו האחרונים שאין זה תואם עם מסקנת הסוגיא כאן, שטעמו של רע"ק משום גזירה (ע' בחדושי הנצי"ב; חזו"א פרה).

'רבי עקיבא אומר: היתה לה שעת הכושר ונפסלה – דמה טעון כיבוס, לא היתה לה שעת הכושר ונפסלה – אין דמה טעון כיבוס. ור' שמעון אומר: אחד זה ואחד זה אין דמה טעון כיבוס' – כמו כן נחלקו ר' עקיבא (או ר' יעקב – תלוי בגרסאות. תורת כהנים עא) ור' שמעון אודות דין מריקה ושטיפה, שצריך שיהא ראוי לאכילה – מה הדין אם היה לו שעת הכושר ונפסל. וכן לגבי שבירת עצם בפסח נחלקו (בתוספתא פסחים ו, ז) ר' יעקב ור' שמעון, שלדעת ר' שמעון גם אם היתה לו שעת הכושר ונפסל – אינו חייב משום שבירת עצם, ור' יעקב חולק. רואים אנו מכל זה שטעמו של ר' שמעון הוא כיון שכעת אין הדבר ראוי [אם לאכילה, אם להזייה על המזבח וכו'], הרי זה שוה לאילו לא היתה לו שעת הכושר מעולם (עפ"י משך חכמה פרשת צו ו, כ).

ובאר עוד, שהדרשות שבכאן נאמרו רק לפי הדעה המצרכת שני לימודים להיתה שעת כושר וללא שעת כושר (ע' ריש המזבח מקדש), ואולם לר' שמעון עצמו, וכך פסק ההלכה, שני המצבים נידונים כאחד וכל שאינו ראוי לתפקידו – בין אם היה ראוי בעבר בין אם לא היה ראוי, שוה כדינו. [ואולם מצינו גם לר"ש חילוק בדבר – לענין טו"א באיסורי הנאה, שאם לא היתה לו שעת הכושר אינה מטמאה טומאת אכלין, ואם היתה לו שעה"כ מטמאה. במנחות קא ועוד].

ומה תואם הדבר עם שיטתו הכללית של ר' שמעון (כפי שנתבאר בסוטה ח ועוד) שהדברים נידונים בכל מקום כפי התכלית המכוונת שבהם, שימושיהם ותוצאותיהם, לפיהן נקבעים דינו ומעמדו של הדבר / הפעולה. כגון דבר הגורם לממון – כממון דמי; כל העומד לזורק (וכדו') – כזרוק דמי; מלאכה שאינה צריכה לגופה – פטור; שחיטה שאינה ראויה – לאו שמה שחיטה. וכן סברת 'אחשביה' ו'דבר שאינו מתכוין', ועוד – כולם ר' שמעון אמרם.

וכן מצאנו שיטתו של ר' שמעון (להלן קיב): שמחוסר זמן, שעתה אינו ראוי להיקרב אבל לאחר זמן יהא ראוי – יש עליו אזהרת שחטי חוץ. והענין כנ"ל, שהרי לפי התכלית העתידית הוא ראוי להיקרב. וכן אר"ש שיש מעילה בתורין שלא הגיע זמנם, לפי שראויים לאח"ז – כמבואר במעילה יב.

(ע"ב) 'ראוי להזאה – למעוטי מאי? למעוטי קיבל פחות מכדי הזייה בכלי זה ופחות מכדי הזייה

בכלי זה' – יש לדקדק מדוע נקטו 'כדי הזייה' שאינה אלא בחטאת פנימית, והלא מדובר כאן גם על חטאות חיצוניות, הנאכלות, והרי עיקר הכתוב מדבר בהן, כדתנן בראש פרקנו; –
 מזה יש להוכיח שבכל הזבחים שיעור הדם הנצרך בשעת הקבלה הוא בכדי הזייה – שהרי מקור הדין הוא מוטבל בדם, והוא שיעור טבילה והזייה. וכן היא דעת הרמב"ם.
 ואולם לדעת רש"י ותוס' (במנחות ז: וכן משמע בתוס' לעיל מ: ד"ה לא נצרכה אלא לאת) שיעור קבלת הדם של כל קרבן משתנה כפי מתנות דמו, אם כדי שתי מתנות שהן ארבע, או ארבע מתנות, או שבע הזאות. (משנה למלך מעשה הקרבנות ד, ח).
 ונראה לי שבפשיטות שנקטו כאן הזיה דחטאת פנימית, שהרי אמר רבה לעיל (צב): שיעור הכתוב לענין כיבוס מדבר דוקא על פנימיות, וכדכתיב 'אשר יזה'. וגם בלאו הכי, כיון שמקור דין שיעור בקבלה נלמד מ'מוטבל בדם' הנאמר בפנימיות, לכך נקט כדי הזייה. והוא הדין לכל קרבן לפני שיעור מתנותיו.
 עוד בענין מחלקות השיעור בשיעור קבלת הדם בשאר זבחים, ע' קרן אורה ויד דוד מנחות ז; שפ"א וטהרת הקדש שם ז-ה; אור שמח הל' מעשה הקרבנות ה, טז.

'אלא אצבע במאי מקנח? אמר אביי: בשפת מזרק, כדכתיב כפורי זהב' – אבל כשגמר להוות מקנח

ידו בגופה של פרה ולא במזרק, שהרי כל דם הפר טעון שריפה (כ"מ ברש"י כאן, ובתוס' לעיל כה ד"ה בשפת). והטעם שמקנח במזרק דוקא ולא בבלואי בגדים וכדומה – יש לומר שכיון שלא ארע בדם זה שום פסול, הרי דינו כשאר שירי הדם הטעון שפיכת יסוד, לכך מקנחו במזרק כדי לשופכו עם שאר הדם שבמזרק ליסוד. ובפרה אדומה – כיון שצריך לשרוף כל דמה, לכך מקנח אצבעו בשפת המזרק ושופך כל הדם למערכה (עפ"י חרושים ובאורים ו, א).
 הרמב"ם (פרה ד, ב) כתב: מקנח אצבעו בגופה של פרה. ונראה שמפרש 'אלא אצבעו במאי מקנח...'. – בשאר הזאות וזלת פרה. וגרס: 'גמר מקנח ידו (ללא 'בגופה של פרה'), לא גמר מקנח אצבעו' (עפ"י חו"א פרה ה, ז. וע' בכס"מ שם ובלח"מ מעה"ק ה, ח בדרך אחרת ובשפת אמת מנחות ז. וע"ע תוס' ישנים יומא ב. ד"ה שכל).

'רבי אלעזר אומר: אף משהופשט' (עד כאן דברי רבי אלעזר. מכאן ואילך סתם מתני' היא). 'אינו טעון כיבוס אלא מקום הדם...'

'זה חומר בחטאת מקדשי קדשים' – רש"י כתב: אכיבוס קאי. ואולם הרמב"ם מפרש (בפיה"מ ובהלכות מעה"ק ח, יד) כלפי שבירת כלי חרס המוזכר קודם; ששאר קדשים אין טעונים שבירת כלי חרס, ורק דין מריקה ושטיפה קיים גם בשאר קדשים, כדלהלן במשנה (ע' תוי"ט; רש"ש ויפה עינים, ועוד. [וע' בנבח תורה (ובעין משפט שם), שהוחלפו שם שיטות רש"י והרמב"ם]).
 ואף על פי שכלל הוא בידינו שכלי חרס אינו יוצא מידי דפיו לעולם, ואם כן מדוע בשאר קדשים די בהגעלה, הלא הבלוע נעשה 'נותר' ואין אפשרות להפליטו – בארו המפרשים שסובר הרמב"ם שההגעלה מועילה גם בכלי חרס להחליש הטעם הבלוע עד שאינו ראוי לחול עליו שם איסור, על כן מועילה